

Migrace a etnokulturní procesy jako součást každodennosti bulharského venkova

Barbora Machová

*Ústav evropské etnologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno,
barbora.machova@gmail.com*

Migration and ethnocultural processes as a part of everydayness of Bulgarian village

Abstract—This paper deals with terms of everyday life or everyday culture. It focuses on migration and ethnocultural processes in south Bulgaria, as they are part of everyday life of people in the region. In a field research I made in south Bulgaria in 2008 I focused on two particular elements of villagers' everyday life during 20th and 21st century. First, migration and its consequences, ethnocultural processes, second, changes in the everyday rhythm of work in local communities. Migration was widely extensive on the Balkans during the Ottoman period, the whole 20th century, as well as at the beginning of the 21st century. It is a 'universal' social phenomenon which happens in certain regions within various circumstances, as it is influenced by a different political or economical situation. The term of everyday life can be specified from different points of view: as everydayness (in contrast to festivity), regularly repeated activity, 'small' history in contrast to 'big' historic events, or private life in contrast to social life. During the second half of the 20th century, 'traditional' categories in European ethnology, such as material, social and spiritual culture, were replaced by a new broad concept of everyday culture. By doing so, ethnology approached the holistic concept of anthropology. Despite the fact, ethnology classifies culture into categories such as occupation, household, family or personal values. Thus, the major change in the ethnological approach is that it pays more attention to everydayness nowadays. Therefore, it is not an easy task to investigate everydayness. For the purpose, ethnology usually uses the method of field research, participant observation is suitable to investigate immediate everydayness, structured and semi-structured interviews were used to study everyday culture in the 70s.

Key Words—everyday life, rural ethnology, south Bulgaria, migration, ethnocultural processes

NÁSLEDUJÍCÍ příspěvek vychází z magisterské práce obhájené v roce 2009 na Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. (Machová 2009) Ve své diplomové práci se věnuji každodennímu životu vesničanů bulharského venkova. V tomto příspěvku se soustředím na migrace a etnokulturní procesy na Ivajlovgradsku ve 20. a na počátku 21. století, které významně ovlivňují každodenní život zkoumaného regionu. Oblast, kterou jsem vybrala pro svůj výzkum každodennosti, leží na jihu Bulharska při hranicích s Řeckem v okolí města Ivajlovgrad. Nadále ji budu nazývat Ivajlovgradsko, podle názvu místní administrativní jednotky,

občiny (naše obec, geograficky a sídelně analogická spíše bývalým okresům v ČSSR do roku 1960). Ivajlovgradsko leží na východním úpatí rozsáhlého pohoří Rodopy. Ke studiu tohoto regionu mě inspiroval malý zájem bulharské etnologie, která v průběhu 20. století zkoumala „tradiční“ kulturu zejména těch bulharských oblastí a vesnic, jejichž obyvatelé byli nositeli „nezkažené, nejstarší a umělecky nejhodnotnější kultury.“ Mezi takovéto „zajímavé“ oblasti Ivajlovgradsko nepatřilo. Pro svůj výzkum jsem vybrala šest vesnic. Pět z nich bylo v letech 1914 až 1924 nově osídleno bulharskými přistěhovalci poté, co z nich odešli Turci a Řekové. Takových vesnic zde bylo většina. V šesté vesnici žili Albánci, kteří se zde usadili v 17. století.

Předvýzkum proběhl v říjnu 2007 a během roku 2008 jsem strávila šest týdnů v několika návratných výzkumech. Použila jsem zejména metodu zúčastněného pozorování a standardizované a polostandardizované rozhovory. Participace na domácích a polních pracích mi pomohla získat důvěru informátorů a přispěla k celkovému uvolnění atmosféry během rozhovorů.

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na dvě podle mého názoru nejdůležitější složky každodennosti daného regionu: migrace, etnokulturní procesy a lokální skupiny na jedné straně a pracovní rytmus a způsob obživy na straně druhé. Vycházela jsem z předpokladu, že migrace probíhají na celém Balkáně ve velké míře po staletí, a proto jsou jeden z důležitých faktorů formujících lokální a regionální lidovou kulturu. Na zaměstnání jsem se ve výzkumu zaměřila proto, že obživa, tedy přímé i nepřímé „získávání potravy je každodenní tvořivá činnost člověka, kterou získává nejen potřebné biologické hodnoty, ale naplňuje i svou kulturní identitu.“ (Slavkovský 2007: 11) Jakýsi rámec pro tyto dvě složky vytvořila rekonstrukce všedního dne konkrétních informátorů, ideální pro ilustraci životního a pracovního rytmu a výzkum obohacuje o lidský rozměr. V překládaném příspěvku prezentuji několik poznatků o první zmíněné „složce každodennosti“.

Co je to vlastně každodennost? V pojetí humanitních věd sahají počátky termínu „každodennost“ (*Alltag*) do 70. let 20. století. „Každodenní rutinní jednání přestalo být nahlíženo jako triviální. Naopak, prosadil se názor, že poskytuje relevantní informace o kultuře dané společnosti.“ (Lozoviuk 2005: 29) Podle Klause Rotha „každodennost“ v etnologii znamená každodenní zkušenost, komunikaci a životní prostor. (*Lebenswelt*); (Roth 2003: 19) Tradiční etnologické kategorie jako dům, oděv, pří-

buzenství nebo obyčejně nahrazeny mnohem komplexnější koncepty každodenní kultury. (Roth 2003: 19) Přesto je každodennost nejasně definovaný a definovatelný pojem. Sféru každodenního života badatelé opět tematicky dělí do kategorií: zaměstnání, strava, domácnost, rodina a příbuzenství, společenské vztahy, kriminalita, hodnotové postoje a další. (Kandert 2004a, 2004b) Pokud se nezaměříme na samotný pojem „každodennost“, ale na to, co zahrnuje, vidíme, že výše zmíněné kategorie se kryjí s kategoriemi, které již od 19. století zkoumá etnologie a sociokulturní antropologie. Jak se tedy změnil přístup etnologie od jejích počátků? Především v tom, že stále větší pozornost věnuje všednosti.

U nás byl výzkum každodennosti podobně jako v jiných socialistických zemích spojen s výzkumem „sociálně-způsobu života“, který ovládl etnologii koncem 70. let a v 80. letech. (Jeřábek 1981, Pranda 1983, Frolec 1989)

Koncept každodennosti není ahistorický. Kombinuje synchronní a diachronní přístup. Ve svém příspěvku sleduji konkrétní jevy v jejich současné podobě i v historickém kontextu. Zaměřuji se na 20. a počátek 21. století, ale zohledňuji i historicko-sociální vývoj v 19. století a okrajově i v novověku.

MIGRACE, ETNOKULTURNÍ PROCESY A LOKÁLNÍ SKUPINY NA IVAJLOVGRADSKU

Migrace obyvatel a interakce různých etnických, náboženských, lokálních a regionálních skupin byly pro obyvatele Balkánu od raného novověku (a pravděpodobně i dříve) součástí každodennosti. Helena Bočková charakterizuje migrace na Balkáně v době osmanské říše: „Pohyb závislého obyvatelstva byl na Balkáně na rozdíl od střední Evropy omezen málo. Často docházelo k rozsáhlým neregulovaným migracím i ke státem řízeným přesunům skupin obyvatelstva na velké vzdálenosti. Po válečných konfliktech, epidemiích či plenění byly dosídlovány celé oblasti.“ (Bočková 2005: 75) H. Bočková dále zdůrazňuje význam individuálních sídelních migrací: „Vedle nárazových masových migrací probíhala nepřetržitě individuální sídelní migrace a kolonizace, která ... zůstala součástí balkánského způsobu života až do 20. století. Sídelní migrace umožňovalo řídké osídlení a opakované vyliďňování celých krajů, stejně jako možnost volného pohybu závislého obyvatelstva v osmanské říši.“ (Bočková 2008: 198–199) V osmanské říši neexistovalo nevolnictví. Státní poddaní, i když museli odvádět vysoké daně, měli jistou osobní svobodu.

Vedle jednorázových migrací, které končily trvalým usídlením v nové lokalitě, tvořily důležitou součást života obyvatel Balkánu sezonní pracovní migrace, podmíněny způsobem obživy. Migranty za prací byli nejčastěji řemeslníci a obchodníci, v některých oblastech sezonní zemědělníci námezdní dělníci. Také chovatelé ovcí putovali každoročně se svými stády z letních pastvin do níže položených zimovišť. (Bočková 2005) V bulharské existuje jednoslovné označení pracovní migrace (*gurbet*),

a člověka, který migruje za výdělkem (*gurbetčija*). Taková slova se vyskytují i v jiných balkánských jazycích a svědčí o rozšířenosti pracovních migrací. Socioekonomické poměry v osmanské říši rozsáhlou pracovní migraci umožňovaly.

V osmanské říši bylo Ivajlovgradsko etnicky i nábožensky smíšený region. Z dostupných informací z doby před první balkánskou válkou víme, že v roce 1912 se v Ivajlovgradsku nacházelo asi 98 obcí, z nichž 77 bylo tureckých (tj. s tureckým obyvatelstvem), 11 bulharských, 10 řeckých a jedna albánská. Turecké obyvatelstvo žilo především v malých sídlech, a proto absolutní čísla počtu obyvatel vykazují jiný poměr: 11 396 Turků, 10 303 Řeků, 5049 Bulharů a 1879 Albánců. (Miletič 1989: 86) Počet Řeků v oblasti zvyšovalo téměř výhradně řecké město Ivajlovgrad.

Po balkánských válkách se v letech 1913–1914 z politických nařízení či ze strachu o vlastní existenci z oblasti vysídlily tisíce Turků a Řeků. Přicházeli sem naopak Bulhaři z východní Trákie (*Trakijci*) a z Malé Asie (*Maloazjanci*). Na základě bulharsko-řeckých smluv o výměně obyvatel byla vylidněna a znovu osídlena řada vesnic. Město Ivajlovgrad se také bulharizovalo. Po roce 1919, kdy Bulharsko ztratilo západní egejskou Trákií ve prospěch Řecka, se do oblasti přistěhoval velký počet uprchlíků bulharsky mluvících křesťanů (*Trakijci*) a muslimů (Pomaků) ze západní Trákie. Obě tyto migrační vlny byly masové a organizované. Křesťanští obyvatelé se usazovali v bývalých „řeckých“ vesnicích (pokud měli na výběr) a muslimové, Pomaci, v bývalých „tureckých“ vesnicích. Roli při výběru vesnice zde tedy hrál faktor náboženství.

Nové národní státy se na Balkáně snažily o „etnické vyčištění“ svých území a do uvolněných vesnic či větších oblastí stěhovaly příslušníky „svého“ etnika. Bulharsko během poválečných let přijalo velký počet uprchlíků nejen z východní a západní Trákie a z Malé Asie, ale také z egejské Makedonie, Dobrudži a takzvaných Západních oblastí (ve východním Srbsku při hranicích s Bulharskem). V letech 1913 až 1946 přijalo celkem 400 tisíc osob. (Enev 2001: 124) Z tohoto důvodu nedošlo k osídlování pohraničí z vnitrozemí.

Na rozdíl od Řeků, kteří na základě bilaterálních smluv téměř všichni na počátku 20. století přesídlili do Řecka, ve zkoumaném regionu a celém Bulharsku zůstal velký počet Turků (dohromady téměř milion osob). Jejich vystěhovávání však kvůli nepříznivé etnické politice Bulharska během 20. století pokračovalo. V letech 1984 až 1989 probíhal takzvaný „obrodný proces“ – násilné asimilační snahy zaměřené proti etnickým a náboženským menšinám žijícím na území Bulharska, které vyvrcholily vlnou nepokojů v létě 1989. Od května do srpna 1989 se z Bulharska vysídlilo asi 320 000 Turků. (Šatava 1994: 46)

Od 50. let 20. století docházelo v regionu k výraznému úbytku obyvatelstva. Velká většina bulharských *Trakijců* z regionu odešla již v 50. letech. Hlavním důvodem byla kolektivizace zemědělství v letech 1956 až 1958. Ta se týkala všech venkovských obyvatel regionu,

ale bulharští *Maloazjanci* do měst migrovali v mnohem menší míře. Důvodem mohla být větší majetnost Trakijců (byly jim vyplaceny reparace), a tedy pocit ekonomické zajištěnosti při migraci do měst, nespokojenost s hospodářskými, sociálními a kulturními podmínkami v nových sídlech (často se usadili v obcích „po Turcích“) či fakt, že ve většině vesnic byli *Trakijci* v menšině a nově příchozí, tedy v horším postavení oproti již usídleným *Maloazjancům* nebo „starousedlíkům“ (Bulharům či Albáncům v Mandrici, kteří zde žili již před rokem 1912).

Cílovými místy této ekonomické migrace byly prosperující vesnice v regionu (Pelevun) a město Ivajlovgrad, především rozvíjející se průmyslová centra ve vnitrozemí Bulharska (Stara Zagora, Dimitrograd, Chaskovo, Plovdiv, Sofie). Na Ivajlovgradsku se vyvíjel pouze potravinářský a zpracovatelský průmysl, proto se zde nerozšířila možná strategie, kdy velká část vesničanů, která přišla mechanizací zemědělství o zaměstnání, zůstala bydlet v obci a dojížděla pravidelně za prací do blízkého průmyslového centra. V ivajlovgradských vesnicích zůstávali pouze zemědělní pracovníci – zaměstnanci družstev a část obyvatelstva přešla do sektoru služeb.

Obecně se v Bulharsku z venkova do měst stěhovalo zejména křesťanské obyvatelstvo. Muslimové – Pomaci a Turci na venkově zůstávali. Byli vlivem historicko-politického vývoje více připoutáni k půdě než bulharští křesťané. V osmanské říši, kde byly majetkové vztahy určovány příslušností k náboženství, muslimové vlastnili a obdělávali větší množství půdy. Obživa venkovského muslimského obyvatelstva v Rodopech byla téměř výhradně spojena s obděláváním půdy a chovem, zatímco rodopští křesťané se živili řemesly a sezonně migrovali za prací. (Brunnbauer 2004: 153–164) Dalším důvodem pro Turky a Pomaky, proč nemigrovat do bulharských měst, bylo i jejich postavení příslušníků etnické, respektive subetnické menšiny a z toho plynoucí obavy z diskriminace bulharskou majoritou.

V druhé polovině 20. století bylo Ivajlovgradsko nejen výchozí, ale také cílovou oblastí pracovních a ekonomických migrací. Po vysídlení Bulharů zde totiž paradoxně chyběla pracovní síla v zemědělství. Do prázdných domů ve všech zkoumaných vesnicích přicházeli již od konce 50. let Pomaci ze středních a východních Rodop a od 70. let Turci z Kärđžalijaska a dalších oblastí východních Rodop. Zpočátku byla jejich migrace sezonní, migrovali například v době žní. (AIF II, spis č. 89) Pomacké rodiny ze středních Rodop se věnovaly chovu ovcí a hovězího dobytka. Tato migrace byla individuální a neorganizovaná. Některé rodiny se v cílových vesnicích usazovaly na několik let, některé odcházely jinam a jiné zůstávaly na trvalo. Tento trend trvá dodnes.

Po roce 1989 nastalo v Bulharsku období politické a ekonomické transformace. Do života venkovských obyvatel zasáhl rozpad jednotných zemědělských družstev, vysoká nezaměstnanost a hluboká hospodářská krize. Urbanizace v 90. letech pokračovala a díky otevření hranic „na Západ“ se po více než čtyřiceti letech objevily možnosti ekonomické migrace do zahraničí. Bulhaři migrovali

zejména do zemí Evropské unie, a do Spojených států amerických a do Kanady. Muslimové, Turci a v menších počtech i Pomaci, kteří v migraci viděli možnost uniknout asimilačním tlakům bulharského státu, odcházeli zejména do Turecka. Část těchto vystěhovalců se po několika letech do Bulharska vrátila. Přesto v 90. letech 20. století odešlo z Bulharska asi milion osob.

V roce 2008 bylo Ivajlovgradsko stále etnicky smíšenou oblastí. Kromě obcí s bulharskými *Maloazjanci* a *Trakijci* se v regionu nacházely bulharské „starousedlícké“ obce, jedna albánská obec a obce s pomackým a tureckým obyvatelstvem, případně s oběma skupinami v jedné lokalitě.

Pro nastínění migračních pohybů a etnických poměrů v nedávné minulosti použijí příklad vesnice Pelevun. V Pelevunu žije 137 stálých obyvatel, z nichž asi deset osob je mladších 35 let. Většinu obyvatel tvoří potomci maloasijských Bulharů, *Kodžabunarců*, kteří se zde usadili v roce 1914. Další, početně menší skupinou, jsou Pomaci, kteří pocházejí ze středních Rodop a usadili se zde v 60. letech 20. století. Pracovní příležitost mladým mužům z celého regionu a také sezonním pracovním migrantům poskytují místní kamenolomy. Pracovní migranti jsou zpravidla Turci, protože Bulhaři hledají pracovní příležitosti spíše ve městech nebo v zahraničí, a Pomaci – pokud nemigrují do měst nebo do zahraničí – se zaměřují na zemědělství a pěstování tabáku. V roce 2008 bydlelo v Pelevunu osm Turků z vesnic na Kärđžalijsku (asi 100 kilometrů západně od Pelevunu). Po měsíci se vždy střídali s dalšími dělníky. Blízkost Řecku a možnost výdělků v „bohatší“ zemi motivovala řadu obyvatel Pelevunu v mladém a středním věku k odchodu za prací k jižním sousedům. V Řecku v roce 2008 pracovalo asi deset Bulharů a velká část Pomaků z Pelevunu. Tato pracovní migrace byla sezonní. Jeden nebo dva členové domácnosti zůstávali v Pelevunu a ostatní členové, často manžel (nebo manželka) a dospělá děti, pracovali po většinu roku v Řecku a do vesnice se vraceli na několik měsíců v roce.

Rozsáhlé migrace na Ivajlovgradsku v první polovině 20. století tedy byly většinou důsledkem vzniku nových hranic – zčásti určovaných přímo etnickou politikou balkánských států, zčásti probíhaly spontánně. Migrace obyvatel v druhé polovině 20. století měly zpravidla ekonomickou motivaci.

Trvalým usídlením přistěhovalců v novém sídle začínají etnokulturní procesy. Na Balkáně, kde byly migrace častou událostí v životě jednotlivců a celých společenství po staletí, docházelo k interakci různých etnik a regionálních skupin velice často. Neexistovaly tu jasné etnické hranice, různé etnické skupiny žily po staletí vedle sebe v sousedních osadách, vesnicích a městských čtvrtích.

Ve zkoumaném regionu lze ve 20. století identifikovat řadu exogenních a endogenních etnických procesů. Prvním východiskem pro analýzu bylo soužití regionálních skupin jednoho etnika v jedné obci v první polovině 20. století, druhým východiskem pak soužití různých etnických a subetnických skupin v jedné obci ve druhé

polovině 20. a na počátku 21. století. Tato dvě hlediska oddělují proto, že v první polovině 20. století dochází ve zkoumaných obcích zpravidla k endogenním etnickým procesům, tedy procesům uvnitř jednoho etnika (Bulharů). Ve druhé polovině 20. století dochází k exogenním procesům, které jsou důsledkem kontaktu Bulharů, Pomaků, Turků a Romů. Obě hlediska se liší také motivací migrací – v první polovině 20. století etnické migrace při ztrátě životních jistot a v druhé polovině ekonomické migrace.

V první polovině 20. století na Ivajlovgradsku existovaly obce, ve kterých se setkali bulharští „starousedlíci“ s přistěhovanými bulharskými *Trakijci*, vesnice, ve kterých se setkali *maloasijský* Bulhaři a *Trakijci*, a jedna obec, kde se usídlily dvě různé skupiny bulharských *maloasijských* reemigrantů, a to *Kodžabunarci* a *Boašerliji* (podle obcí a oblastí, ve kterých v Malé Asii žili).

K hlubší analýze jsem vybrala vesnici Pelevun. V Pelevunu se ve 20. letech 20. století setkaly dvě přistěhované skupiny Bulharů – Maloazjanci (*Kodžabunarci*), kteří pocházeli z vesnice Kodžabunar v Malé Asii, s *Trakijci* z obce Malāk Dervent v západní egejské Trákii, tedy *Derventci*. Vhodným ukazatelem vývoje integračních procesů jsou vzájemné sňatky a společné slavení svátků. Obě skupiny byly podle ústní tradice nejdříve endogamní a slavily odděleně všechny výroční svátky. Na první pohled se obě skupiny lišily krojem. Podle interpretace *Kodžabunarců* se *Derventci* postupně přizpůsobovali jejich, „*maloazjanskému*“ způsobu slavení svátků. V prvních letech po příchodu *Derventců*, tedy počátkem 20. let, obcházely obec na Štědrý den dvě skupiny koledníků. V průběhu deseti let však *Derventci* prý postupně přijali za své *kodžabunarskou* obyčejovou tradici ve slavení Štědrého dne, a dokonce i jejich písně. (AIF I, spis č. 79) Důvodem bylo pravděpodobně to, že *Derventci* byli v obci v menšině (asi dvacet rodin oproti 110 rodinám *Kodžabunarců*). Ovšem díky reparacím, které jim vyplácela řecká vláda, byli bohatší skupinou obyvatelstva. Přesto malá početnost *Derventců* urychlila akulturační procesy. Od konce 30. let 20. století, tedy u první generace narozené v novoosídlené obci, docházelo k prvním smíšeným sňatkům *Kodžabunarců* s *Derventci*, které se později staly rozšířenější, ale ne zcela běžné.

Přestože mezi bulharskými přistěhovalci a „starousedlíky“ docházelo po počáteční adaptaci k akulturaci a částečně ke kulturní konvergenci, všichni příslušníci zmiňovaných skupin si uchovali živé vědomí původu v označení skupin. Jména *Kodžabunarci*, *Boašerliji*, *Trakijci* nebo *Derventci* měla v každodenní komunikaci svůj rozlišující význam i v roce 2008.

Ve druhé polovině 20. století se téměř ve všech vesnicích zkoumaného regionu setkávali *Maloazjanci* a „starousedlíci“ (Bulhaři a Albánci) s pracovními migranty – Pomaky, Turky a Romy. V průběhu 20. století mezi výše zmíněnými skupinami obyvatelstva v regionu většinou nevznikaly etnické či náboženské konflikty. Pomaci, vnímaní jako skupina „ležící na pomezí mezi Turky a Bulhary“, měli dobré vztahy s Turky i s Bulhary. Například v Pelevunu Bulhaři o Pomacích říkali, že jsou slušní a ochotní.

Pomaci tu spolu s *Kodžabunarci* slavili křesťanské svátky, například Vánoce a Velikonoce. Do repertoáru pelevunského folklorního souboru, ve kterém zpívaly v 70. letech i Pomakyně, se dostaly i některé pomacké písně, protože se prostě líbily. Avšak Pomaci z okolních vesnic stále zůstávali pro pelevunské Bulhary „zvláštní.“ Třeba proto, že i když chovají dobytek, nevyrábějí sýr, ale pouze máslo a kyselé mléko.

Interakce mezi Bulhary a Turky byla zpravidla bezkonfliktní, příležitostně se však vyznačovala nevraživostí a zejména nechutí ke společnému životu v jedné obci. To potvrzuje skutečnost, že ve zkoumané oblasti neexistuje ani jedna obec trvale osídlená Turky a Bulhary. Docházelo i občasným potyčkám, například v roce 2008 v Pelevunu mladí Bulhaři napadli v noci na ubytovně asi osm tureckých dělníků.

Romové jsou Bulhary, Pomaky i Turky vnímání jako „podřadné“ etnikum. Vztah k Romům je určován tradičními stereotypy. O migraci Romů ve zkoumaném regionu v průběhu 20. století jsem však nezískala dostatečné informace. V roce 2008 kočovalo na Ivajlovgradsku několik romských skupin a v některých vesnicích žili Romové usedle, například v Mandrici žilo šest romských rodin od roku 1998. Romové zde bydleli odděleně od albánského obyvatelstva a jejich vzájemné vztahy měly ekonomickou motivaci – Albánci poskytovali Romům příjmy, například si od nich nechávali provádět drobné opravy v domácnosti.

Etnické procesy neprobíhají pouze na úrovni společenství v etnicky smíšených lokalitách, ale také v rámci jednotlivých rodin při smíšených manželstvích. (Botík 2007: 15) U generace narozené v 80. letech se postupně oslabuje význam náboženské a etnické příslušnosti. Blízká přátelství mezi příslušníky různých etnik a smíšená manželství se objevují stále častěji. Smíšená bulharsko-pomacká nebo pomacko-turecká manželství v druhé polovině 20. století nebyla sice běžnou záležitostí, ale vyskytovala se. Naopak bulharsko-turecká manželství však byla výjimečná a jsou výjimečná i dnes. Přesto jsem se s takovým případem setkala. Bulharka ze vsi Pelevun žila v roce 2008 v Pelevunu zasnoubená s Turkem z Kárdžalijska. Vyprávěla mi, jak moc si váží turecké kultury, se kterou se seznámila prostřednictvím jeho rodiny. U Turků zdůrazňovala jejich úctu k rodině a tradicím nebo tradiční kuchyni. Hovoří spolu bulharsky. Pár žije v rodné obci Bulharky, takže turecký snoubenec se účastní každodenního života této obce a slaví místní svátky, například Vánoce nebo svátek svatého Jiří. Společně často jezdí k jeho rodičům, kde se Bulharka podílí na domácích pracích, naučila se vařit „turecké“ pokrmy a slaví s jeho rodinou všechny velké svátky. V tomto případě lze vidět adaptaci a začínající akulturaci, vzájemné přebírání a přetváření kulturních prvků z obou etnických a náboženských skupin. O smíšených sňatcích s Romy nemám žádné informace. Pravděpodobně k nim ve zkoumané oblasti vůbec nedocházelo, protože Romové tu žili v uzavřených (endogamních) společenstvích.

Ve svém příspěvku jsem se snažila naznačit skuteč-

nost, že migrace a interakce skupin různého původu byla neoddělitelnou součástí každodenního života vesničanů na Ivajlovgradsku po celé 20. století a je jeho součástí i dnes. Časté migrace, typické pro osmanskou dobu, pokračovaly i ve 20. století a pokračují vlastně dodnes. Proto můžeme uvažovat, že pohyby obyvatelstva jsou zde jakési univerzální jevy, které v určitých regionech Balkánu probíhají za každé politické či ekonomické situace, a jsou jí do velké míry ovlivňovány – podmíněny či regulovány. K migracím však docházelo a dochází nejen vlivem vnějších faktorů, ale také z pohnutek vnitřní motivace. Migrace jsou – ať již sezonní cestování za prací, nebo trvalá změna bydliště – v souladu s balkánskou (tedy i bulharskou) přirozeností.

Závažným zjištěním při mém výzkumu bylo například, že označení skupin podle místa původu přistěhovalců, kteří do oblasti přišli v první polovině 20. století, má určující hodnotu i na počátku 21. století. Příslušnost ke skupině *Kodžabunarců* nebo *Trakijců* měla svůj závažný význam v každodenní komunikaci a byla jedním z určujících faktorů lokální identity. Vyprávění o původu informátora ukazovala na způsob jeho sebeidentifikace, jeho vnímání své a cizí skupiny. (Bokova 1993: 16) Dalšími faktory, které formovaly lokální identitu, byly sousedské vztahy, vztahy mezi vesnicemi v regionu, budované zejména na základě hospodářských kontaktů, ale také zaměstnání a způsoby obživy. Olga Danglová píše: „Tradiční vesnická komunita představovala nejvyšší stupeň identity jednotlivce. Její součástí byla identita etnická a náboženská.“ (Danglová 2006: 53) Ve zkoumaných vesnicích však takto o lokální identitě uvažovat nejde, protože obyvatelé jednotlivých vesnic se neustále proměňovali, odcházeli do jiných vesnic, kde se usídlovali na trvalo, stěhovali se zase jinam nebo se vraceli do svého rodiště. Těch, kteří migrovali, byla více než polovina.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Archiv Ústavu folklóru Bulharské akademie věd v Sofii. *Archiv na Institut za folklor pri Bălgarska akademija na naukite* (AIF I), spis č. 79.
- [2] Archiv Ústavu folklóru Bulharské akademie věd v Sofii. *Archiv na Institut za folklor pri Bălgarska akademija na naukite* (AIF I), spis č. 89.
- [3] BOČKOVÁ, H. 2005. Vlaši na Balkáně. Geneze, historie a kultura minority. Příspěvek k otázce etnokulturní tradice. *Ethnologia Europae Centralis*. 7: 73–90.
- [4] BOČKOVÁ, H. 2008. Vícedílný dvůr na Balkáně – specifický fenomén mediteránní tradice v Evropě. *Český lid*. 95: 191–209.
- [5] BOKOVA, I. 1993. Ličnostna identifikacija i folklor. *Bălgarski folklor*. 19 (1): 13–21.
- [6] BOTÍK, J. 2007. *Etnická história Slovenska*. Bratislava: Filozofická fakulta Konstantína Filozofa v Nitre.
- [7] BRUNNBAUER, U. 2004. *Gebirgs-gesellschaften auf dem Balkan. Wirtschaft und Familienstrukturen im Rhodopengebirge (19./20. Jahrhundert)*. Wien: Böhlau.
- [8] DANGLOVÁ, O. 2006. *Slovenský vidiek. Bariéry a perspektivy rozvoja*. Bratislava: Ústav etnologie SAV.
- [9] ELIAS, N. 1978. Zum Begriff des Alltags. In *Materialien zur Soziologie des Alltags*. Eds. K. Hammerich – M. Klein: Opladen.
- [10] ENEV, R. 2001. Săstav i dviženie na naselenieto v Iztočni Rodopi prez părvata polovina na 20 vek. *Naučni trudove na Rusenski univerzitet „Angel Kăncev“*. 38(8): 123–125.
- [11] FROLEC, V. 1989. *Jihomoravská družstevní vesnice*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti.

- [12] FROLEC, V. 1980. Kolibarská sídla ve východní části Balkánského poloostrova. *Slovenský národopis*. 28: 64–68.
- [13] JEŘÁBEK, R. et al. 1981. *Proměny jihomoravské vesnice*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně.
- [14] KANDERT, J. 2004a. *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Praha: Karolinum.
- [15] KANDERT, J. 2004b. Nárys každodenního života obyvatel Filipovska. In *Jihomoravský venkov po socialismu*. Ed. J. Kandert. Praha: Matfyzpress.
- [16] LOZOVIUK, P. 2005. *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*. Pardubice: FHS Univerzita Pardubice.
- [17] MACHOVÁ, B. 2009. *Kapitoly z každodenního života vesnice v jihobulharském pohraničí*. Diplomová práce. Brno: Ústav evropské etnologie. Přístupné na: <http://is.muni.cz/th/146454/ff_ml/?lang=en;id=136661>, stáhnuto 27. 10. 2010.
- [18] MILETIČ, L. 1989. *Razorenieto na trakijskite bălgari prez 1913 godina*. Druhé fototypické vydání podle prvního vydání z roku 1918. Sofija: Kulturno-prosveten klub „Trakija“. Přístupné na: <http://www.promacedonia.org/bmark/lm_tr/index.html>, stáhnuto 20. 10. 2010.
- [19] PRANDA, A. (ed.) 1983. *Spôsob života družstevnej dediny*. Bratislava: Veda.
- [20] ROTH, K. 2001. Narodna kultura – (socialističeska) vsekidnevna kultura: edin neželan naučen prechod. *Bălgarska etnologija*. 27 (3): 5–17.
- [21] ROTH, K. 2003. Vsekidnevieto na socializma i post-socializma: Pogled otvatre i otvân. In *Socializmât – realnost i iljuzii. Etnologični aspekti na vsekidnevna kultura*. Eds. R. Popov et al. Sofija: Etnografski institut s muzej BAN.
- [22] SLAVKOVSKÝ, P. 2007. Tradičná agrárna kultúra Slovenska. In *Agrárna kultura. O tradičných formách zemědělského hospodaření a života na vesnici*. Ed. M. Válka. Brno: Ústav evropské etnologie FF MU.
- [23] ŠATAVA, L. 1994. *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha: Ivo Železný.

*Příspěvek je písemnou verzí přednášky, která zazněla na 6. mezinárodní studentské konferenci AntropoWebu podpořené ZČU v Plzni v rámci projektu SVK–2010–006. Publikace textu byla podpořena ZČU v Plzni v rámci projektu SGS–2010–019.